

Практически во всех случаях мы наблюдаем сужение значения, что говорит об использовании заимствования в конкретной сфере жизнедеятельности, в частности – в медицине. Однако происходило и расширение значения при заимствовании греческого слова в латинский и русский языки: 1) у лат. *antipathia* появилось значение ‘противодействующее или целебное свойство’; 2) у рус. *патология* – расширительное значение ‘отклонение от нормы, уродство, ненормальность в развитии чего-л.’; 3) у рус. *симпатия* – значение ‘соответствие’.

Таким образом, греч. *páthos* явилось первоисточником целого гнезда психолого-философских и медицинских обозначений, значительная часть которых, в силу важности обозначаемых понятий, вошла в общенародный русский язык и в русскую медицинскую терминологию.

Условные сокращения словарей

ДвГр – Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь : ок. 70 000 слов: в 2 т. / под ред. С. И. Соболевского. Москва : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1958. Т. 1. 1046 с. Т. 2. 1904 с.; **ДвЛат** – Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь : 200 тыс. слов и словосочетаний. Москва : Русский язык-Медиа, 2009. 1055 с.; **Кузн** – Большой толковый словарь русского языка / гл. ред. С. А. Кузнецов. СПб. : Норинт, 2001. 1536 с.; **Шв** – Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов / отв. ред. академик РАН Н.Ю. Шведова. М. : Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова РАН ; Изд. центр «Азбуковник», 2008. 1175 с.

Библиографические ссылки

1. Цисык А.З. Латинский язык (Lingua Latina) : учебник. Минск : Новое знание, 2017. 456 с.

Пятрова Т. В. (Мінск)

Аналіз рыс беларускага маўлення ў рускамоўных кірылічных адпісах на ракаўскім праваслаўным некропалі XIX – пачатку XX ст. (сістэма вакалізму)

Пранікненне ў пісьмовыя тэксты рыс натуральнага, жывога маўлення, якое развіваецца больш гнутка, чым нормы арфаграфіі, мае даволі вялікую гісторыю і фіксуецца ўжо з XIII стагоддзя [1, с.23–24]. Гэта адлюстроўваецца ў першую чаргу ў наяўнасці так званых «апісак», праз якія яскрава праступае рэфлектыўнае імкненне пісцоў да адлюстравання фанетычнага прынцыпу на пісьме.

Так сталася ў гісторыі Беларусі, што ў пасля XVII стагоддзя з узмацненнем уплыву Каралеўства Польскага, а потым у XIX стагоддзі з уваходам у склад Расійскай імперыі афіцыйнымі мовамі былі польская

і руская, якія потым сталі мовамі сакрум, першая для каталікоў, другая для праваслаўных.

Калі асноўныя фанетычныя асаблівасці беларускай мовы цалкам акрэсліліся ўжо ў XVI стагоддзі, стабільныя графічныя, арфаграфічныя, граматычныя і лексічныя нормы ў ёй адсутнічалі. Фактычна праз пэўныя палітычныя акалічнасці большую частку сваёй гісторыі беларуская мова існавала ў сістэме вуснага маўлення, а яе пісьмовае ўжыванне было пад забаронай ажно да пачатку XX ст. [2, с. 340–342]. Таму фактычна людзі не мелі патрэбных навыкаў графічнага адлюстравання беларускай мовы ў надпісах на некропалях.

Тым не менш важнейшыя рысы беларускай фанетыкі, такія, як пераход *в* у *ў*, зацвярдзенне шыпячых, *ц* і *р*, а таксама з’явы жывой мовы, напрыклад дзеканне і цеканне, аканне, падаўжэнне зычных і г.д. [1, с.23] засталіся ў пісьмовых дакументах рознага кшталту.

Яркім прыкладам пранікнення жывога беларускага маўлення ў рускамоўныя кірылічныя надмагільныя тэксты з’яўляецца Ракаўскі праваслаўны некропаль XIX – пачатку XX ст.

Комплекс праваслаўных (былых уніяцкіх) могілак XIX ст. у Ракаве знаходзіцца на ўсходзе мястэчка.

У перыяд з 2005 па 2014 год Ініцыятывай аховы і пашпартызацыі гістарычных могілак Беларусі праводзілася даследаванне і інвентарызацыя старога праваслаўнага некропаля ў Ракаве [5, с.5]. На падставе дадзеных інвентарызацыі быў складзены «Каталог надгробкаў» [5, с.71–161]. Тэксты надмагільных надпісаў, з улікам іх удакладнення на мясцовасці былі ўкладзены ў Рэестр надпісаў Ракаўскага праваслаўнага некропаля XIX – пачатку XX ст., які складаецца з 260 тэкставых адзінак (надмагільных надпісаў).

Нягледзячы на тое, што мовай сакрум для праваслаўнага насельніцтва мястэчка Ракаў у XIX стагоддзі была руская мова, якая ўжывала ў якасці графічнай сістэмы кірыліцу, аналіз тэкстаў на надгробках перадае яскравыя прыклады пранікнення важнейшых рыс беларускай мовы.

Адной з рыс у сістэме вакалізму, якая ўласціва большасці гаворак Беларусі і была пакладзена ў аснову беларускай літаратурнай мовы, вуснай і пісьмовай, з’яўляецца недысімілятыўнае аканне [4, с. 42–45]. Пад аканнем разумеецца працэс супадзення ў адным гуку ў ненаціскных складах галосных фанем няверхняга пад’ёму ў пазіцыі толькі пасля цвёрдых зычных. У пераважнай большасці выпадкаў ненаціскныя *о* і *а* (*я*) супадаюць у адным гучы – [*а*] [4, с. 42–45]. Такая хараэктэрная рыса беларускай мовы не магла не быць адлюстраваная ў надмагільных надпісах ракаўскага некропаля і сустракаецца там 15 разоў: *Дарашевич*

(РПН № 52), *Ефрасинія* (РПН № 70), *Антанина* (РПН № 129, 208), *Кашалевска* (РПН № 129, 130, 131), *Палюхович* (РПН № 186, 189), *Палюховичова* (РПН № 187), *Фёдар Фёдаравич* (РПН № 207), *Волчкава* (РПН № 31), *Акцябра* (РПН № 120), *Ерашевичева* (РПН № 109).

Дысімілятыўнае аканне сустракаецца пераважна ў паўночна-ўсходняй частцы Беларусі і ў пісьмовых тэкстах адлюстроўваецца даволі рэдка. Такі тып акання грунтуецца на прынцыпе распадабнення галосных націскага і пераднаціскага складоў. На Ракаўскім некропалі маецца толькі адзін выпадак калі ў пераднаціскным становішчы замест этымалагічнага [a] адзначаецца гук [ы]: *Елырионь* (РПН № 18).

Акрамя акання ў тэкстах надмагільных надпісаў Ракаўскага некропаля маюцца прыклады графічнага адлюстравання іншай распаўсюджанай характэрнай рысы беларускай народнай гаворкі – якання, якое праяўляецца ў супадзенні галосных фанем [e] [o] [a] у [a] (я) пасля мяккага зычнага ў пераднаціскным становішчы [4, с. 62–63]. Класічнае праяўленне якання на ракаўскім некропалі адлюстравана ў наступных прыкладах: *Дяруго* (РПН № 56), *Сяргей* (РПН № 172).

У адзіным выпадку маецца прыклад супадзення галоснай фанемы [e] у [a] пасля мяккага зычнага ў паслянаціскным становішчы: *Младеняц* (РПН № 168).

Выпадкі спалучэння двух галосных гукаў для ўсіх славянскіх моў, у прыватнасці і для беларускай, з’яўляюцца нетыповымі і тычацца ў асноўным запазычаных слоў. Спалучэнне *ia* сустракаецца як у ненаціскным становішчы абодвух гукаў, так і ў камбінацыі ненаціскны + націскны галосны [6, с. 144–149]. У прыкладзе, які сустракаецца на некропалі, – *Олимпіада* (РПН № 169) – націскны галосны [a] у становішчы пасля мяккага [n’] графічна адлюстроўваецца як *я*, што таксама можна ўскосна трактаваць як праяўленне якання.

Як адзначана вышэй, у моўнай практыцы імкнуліся да адсутнасці збегу галосных. У вышэйадзначаным выпадку спалучэнне *ia* знаходзіцца ў сярэдзіне слова і пры вымаўленні мае ўстаўны гук [j] (вымаўляецца як [i] + [ja]). Спалучэнне галосных *ію* таксама сустракаецца пераважна пры напісанні запазычаных слоў. У выпадку спалучэння галосных *ію* [i] + [ju] у становішчы ненаціскны гук + націскны ў пачатку слова пры вымаўленні першы галосны апускаецца, што адлюстроўваецца пры перадачы назвы месяца на надпісах: *Юля* (РПН № 41, 98, 226).

Адзін раз сустракаецца адлюстраванне змены пераднаціскага [a] ў [o] пры напісанні імя *Елизовета* (РПН № 220), што можна, з аднаго боку, трактаваць як графічнае адлюстраванне окання, а з другога боку – як праяву гіпернармалізму. Пры гэтым варта адзначыць, што для сярэднебеларускіх гаворак оканне не з’яўляецца характэрнай рысай,

а больш арганічна для тэрыторый паўднёвай часткі Брэсцкай і заходняй часткі Гомельскай абласцей [4, с. 46–48].

Сустракаецца ў надпісах і яшчэ адна цікавая, але рэдкая для беларускай фанетыкі з’ява, калі на месцы этымалагічнага [e] або галоснага на месцы былога *ъ* ў ненаціскным становішчы адзначаецца галосны верхняга пад’ёму [i] пры мяккім вымаўленні папярэдняга зычнага: *Павиль, Дикаб*¹ (РПН № 8, 174). Варта адзначыць, што апісаная з’ява характэрна больш для заходнепалескага структурнага тыпу гаворак [3, с. 150–151].

Знаходзіць графічнае адлюстраванне і яшчэ адна рыса, характэрная для паўднёва-заходніх гаворак, калі з прычыны адвардзэння губных пры супрацьпастаўленні цвёрдых-мяккіх губных перад фанемай [a] вымаўляецца губны +[j]: *Пам’ятъ* (РПН № 111), *пам’ятъ* (РПН № 158) [3, с. 166].

Такім чынам, прааналізаваўшы толькі праявы рыс беларускай фанетыкі ў межах Ракаўскага праваслаўнага некропаля XIX – пачатку XX стагоддзя, можна гаварыць, што, нягледзячы на імкненне да нарматыўнага напісання сакральнага надмагільнага тэксту, у афіцыйную мову падсвядома пранікаюць элементы беларускай гаворкі, а гэта сведчыць, што беларуская мова мела рэальны ўплыў на свядомасць жыхароў мястэчка і з’яўлялася часткай побытавай культуры. Гэты ўплыў увасобіўся ў адлюстраванні на пісьме акання, якання, імкнення да адсутнасці збегу галосных і іншых фанетычных з’явах.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Булыка А. М. Выбраныя працы / А. М. Булыка ; уклад.: А. М. Булыка, Н. В. Паляшчук ; Нац. акад. навук Беларусі, Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ., Філ. «Ін-т мовы і літ. імя Якуба Коласа і Янкі Купалы» ; уклад. А. М. Булыка, Н. В. Паляшчук. Мінск: Беларуская навука, 2015. 551 с.
2. Выбраныя працы / А. І. Жураўскі ; уклад. : Н. В. Паляшчук, А. Ф. Мяснікоў. Мінск : Беларуская навука, 2014. 491
3. Дыялекталогія беларускай мовы: Дапам. / А. А. Крывіцкі. Мінск : Выш. шк., 2003. 294 с.
4. Нарысы па беларускай дыялекталогіі: вучэбны дапаможнік для філалагічных факультэтаў універсітэтаў і педінстытутаў / Акадэмія навук Беларускай ССР, Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа. Мінск : Навука і тэхніка, 1964. 415 с.
5. Невядомы Ракаў: могількі пад базыльянскім крыжам / уклад. В. Сямашка. Мінск : Медысонт, 2014. 200 с.
6. Фанетыка беларускай літаратурнай мовы / І. Р. Бурлыка, Л. Ц. Выгонная, Г. В. Лосік, А. І. Падлужны. Мінск : Навука і тэхніка, 1989. 335 с.

¹ Скарочаная назва месяца снежань